

อุบุนตู: คุณค่าแห่งปรัชญาของชาวแอฟริกาที่ถูกนำมาใช้ในงานสังคมสงเคราะห์¹

รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวดี พูลพอกสิน²

วันสังคมสงเคราะห์โลก (World Social Work Day) ถูกกำหนดและริเริ่มโดยสหพันธ์นักสังคมสงเคราะห์นานาชาติ (International Federation of Social Workers [IFSW]) ตั้งแต่ ค.ศ. 1983 (Suburu, 2019) ในเดือนมีนาคมของทุกปี โดยในแต่ละปี ประเทศต่างๆ มีการให้ความสำคัญกับประเด็นร่วมหรือวาระสากลที่สำคัญ และเป็นความท้าทายต่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม เช่นวันสังคมสงเคราะห์โลกในช่วงปี พ.ศ. 2560-2561 ให้ความสำคัญกับประเด็น Promoting Community and Environmental Sustainability ส่วนปี พ.ศ. 2562-2563 เป็นการส่งเสริมความสำคัญของสัมพันธภาพของมนุษย์ (Promoting the Importance of Human Relationships) ส่วนในปี พ.ศ. 2564 วันสังคมสงเคราะห์โลกตรงกับวันที่ 16 มีนาคม มีการนำปรัชญาที่เคารพความเป็นมนุษย์ “Ubuntu: I Am Because We Are” มาเป็นประเด็นหลัก (Highlights) หรือเป็นวาระสำคัญที่ถูกนำเสนอเพื่อให้เกิดการปฏิบัติภายใต้วิชาชีพที่ให้ความสำคัญกับคนและสังคม ดังการประชุมสัมพันธของ IFSW ตามแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

Source: <https://www.ifsw.org/social-work-action/world-social-work-day/world-social-work-day-2021/>

¹ แนวคิดที่ถูกนำมาใช้ในวันสังคมสงเคราะห์โลก ปี พ.ศ. 2564

² อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความสั้นนี้เขียนขึ้นเนื่องในวันสังคมสงเคราะห์โลกปี พ.ศ. 2564 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึงความหมาย และองค์ความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา Ubuntu³ รวมถึงความสำคัญของคำนี้ต่อการนำไปใช้ในงานสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อุบุนตู: คำเรียก ความหมาย ที่มา และคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง

Gade (2011, p.303) ได้อธิบายถึงความเป็นมาของอุบุนตูว่าในงานเขียนที่มีการตีพิมพ์ก่อนปี ค.ศ. 1950 ให้ความหมายที่เน้นไปที่คุณภาพของมนุษย์ “Ubuntu is always defined as a human quality” หลังจากนั้นก็มีการให้ความหมายที่กว้างมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอุบุนตูในฐานะที่เป็นปรัชญา หรือจริยธรรม อย่างไรก็ตาม ต่อมาในช่วงปี ค.ศ. 1993-1995 นักวิชาการจำนวนไม่น้อยมีการให้ความหมายคำนี้ว่า “As a person is a person through other persons” ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่มีการอธิบายว่าอุบุนตูคืออะไร

ในขณะที่ Wikipedia ให้ความหมายที่ไม่แตกต่างกันว่า “Humanity to others” ที่หมายถึง “ความกรุณาต่อผู้อื่น” หรือ “I am what I am because of who we all are” หมายถึง “ฉันเป็นฉันได้ เพราะพวกเราเป็นอย่างนั้น” นอกจากนี้ วุฒิพงศ์ พงศ์สุวรรณ (2560) Marukpitak (2560) และ Smith (2560) ให้ความหมายว่า “ฉันจะสุขได้อย่างไรถ้าคนอื่นเศร้า” และ “ความเป็นมนุษย์ในคน” เช่นเดียวกับที่ Odiaka และ Oriogu (2017) ได้อธิบายความหมายที่ไม่แตกต่างกันกับ Gade คือ “คนคือคนผ่านคนอื่น” และยังได้ขยายความที่มาจากคำนี้เพิ่มว่า อุบุนตูเป็นปรัชญาของชาวแอฟริกันซึ่งได้รับการประกาศในแอฟริกาใต้ เป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามและถูกนำมาใช้เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของชนชั้นและความเกลียดชังชาวต่างชาติ รวมทั้งประสบการณ์ของผู้อพยพในเขตเมืองของแอฟริกาใต้ เมื่อต้องเผชิญกับหลักนิติธรรม (ที่อาจไม่ให้ความสำคัญกับคุณค่าความเป็นมนุษย์) มากไปกว่านั้น Mathabane (2018) ได้ชี้ให้เห็นถึงความหมายที่ลึกซึ้งว่าอุบุนตู คือ แก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ (ที่พึงมี)

ต่อมา Mugumbate และ Chereni (2019) ได้เขียนบทความเผยแพร่ในวารสารสังคมสงเคราะห์ของชาวแอฟริกัน ว่า อุบุนตู หรือ อุบันตู เป็นปรัชญาซึ่งริเริ่มมาจากชาวแอฟริกาทางตอนใต้ของทะเลทรายซาฮารา (Sub-Saharan Africa) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยของชาวอุบุนตู โดยคำว่า ‘Buntu’ หรือ ‘Bantu’ หมายถึง ความเป็นมนุษย์ ขณะที่ ‘Ubuntu’ มีความหมายถึง มุมมอง กระบวนการ เนื้อหา และคุณภาพของการเป็นมนุษย์ โดยความเป็นเลิศของความเป็นมนุษย์อธิบายด้วยคุณภาพของการเป็นมนุษย์ ในขณะที่คำว่า ‘Umhuka’ เป็นคำที่มีความหมายตรงข้ามกับอุบุนตู กล่าวคือเป็นการแสดงออกเช่นสัตว์ ซึ่งไม่ได้อยู่ในวิถีที่เคารพความเป็นมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ประเทศอื่นๆ ในทวีปแอฟริกา มีการเรียก Ubuntu ด้วยคำอื่นๆ แต่มีความหมายเดียวกัน เช่น ประเทศบอตสวานา เรียกว่า Muthu - ประเทศแคเมอรูน เรียกว่า Bato - ประเทศยูกันดา เรียกว่า Obuntu -

³ Ubuntu อ่านว่า อุบุนตู หรือ อุบันตู หรืออื่นๆ โดยบทความสั้นนี้ จะใช้คำภาษาไทยว่า “อุบุนตู”

ประเทศวันดา เรียกว่า Bantu อย่างไรก็ตาม คำว่า Ubuntu และ Maaya เป็นคำที่นิยมใช้มากที่สุด นอกจากนี้ Mugumbate และ Chereni ยังได้กล่าวถึงปรัชญาอุบุนตูที่มักแสดงโดยความสัมพันธ์ของชุมชน อุดมคติของชุมชนและความเป็นเลิศของมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของความรู้และภูมิปัญญาในการที่ชุมชนและครอบครัวชาวแอฟริกันใช้เลี้ยงดูเด็กๆ มากไปกว่านั้น อุบุนตูแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของประชากรผิวดำพื้นเมืองในเขตแอฟริกาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการสังเกต ประสบการณ์ ภาษา และศิลปะ คำพูดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่า “ฉันเป็นเพราะเรา” และ “บุคคลเป็นบุคคลโดยผ่านบุคคลอื่น” บ่งชี้ว่าความสัมพันธ์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญสำหรับความเป็นเลิศของมนุษย์ สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า สมาชิกทุกคนในครอบครัว รวมทั้งเด็ก พัฒนาความเป็นตัวของตัวเองผ่านบุคคลอื่นที่อยู่รอบข้าง เช่นเดียวกับที่ Mugumbate และ Nyanguru (2013) ย้ำให้เห็นว่า Ubuntu ให้ความสำคัญกับ “การเป็นตัวของตัวเองผ่านผู้อื่น” (Being self through others) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของมนุษย์นิยมที่สามารถแสดงออกได้ในวลี “ฉันเป็น เพราะเราทุกคนเป็น” (I Am Because We Are) ซึ่งวลีนี้เองที่ถูกนำมาเป็นวาระสำคัญในงานสังคมสงเคราะห์โลกในปี พ.ศ. 2564 ตามแผนภาพที่ 1 ข้างต้น

กล่าวโดยสรุป จะพบว่า การให้ความหมายของ อุบุนตู จากนักวิชาการคนในจากประเทศแอฟริกา และ มุมมองความเข้าใจของนักวิชาการอื่นๆ มีความหมายที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่า อุบุนตู มีความหมายที่เกิดจากการได้รับการหล่อหลอมทั้งในแนวตั้งและแนวราบ นั่นคือ ความเป็นมนุษย์ของบุคคล เกิดขึ้นได้จากการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และจากบุคคลแวดล้อม โดยความสัมพันธ์เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดความเคารพระหว่างกัน

ทฤษฎีอุบุนตู

Mugumbate และ Chereni (2019) พิจารณาความเป็นอุบุนตูได้จาก 5 กรอบที่แตกต่างกัน⁴ กล่าวคือ (1) **กรอบคำพูดที่มีชีวิตต่อการแสดงออก (Orature)** กล่าวได้ว่า Ubuntu ส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกเขียนขึ้น แต่เป็น "โดยปริยาย ศักดิ์สิทธิ์และฝังอยู่ในแนวปฏิบัติ ความสัมพันธ์และพิธีกรรม" (Mwanga-Zake, 2009, p.414) ขณะที่ Gikandi (2003) แย้งว่า Orature ถูกถ่ายทอดผ่านคำพูดและเจริญเติบโตในชุมชนเมื่อมีการฝึกฝน ทั้งนี้ อุบุนตูมีอยู่ในวรรณคดีแอฟริกัน (วรรณกรรมปากเปล่า) มาตั้งแต่อดีตกาล โดยคำว่า Orature ได้รับการบัญญัติโดยนักทฤษฎีชาวแอฟริกันที่ชื่อ Pio Zirimu ในขณะที่ในประเทศซิมบับเว อุบุนตูมีอยู่ในนิทานพื้นบ้าน เพลง เรื่องราว บทกวี การละเล่น มหากาพย์ เรื่องตลกหรืออารมณ์ขัน การประชด และสุภาชิต เป็นประเพณีการพูดที่หลากหลายและประสบการณ์การใช้ชีวิตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแอฟริกัน (2) **กรอบทางวิชาการเกิดขึ้น** จากผลงานของนักเขียนและนักวิชาการด้าน Ubuntu ที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นนักเขียนรุ่นแรก ๆ

⁴ ทฤษฎีอุบุนตูที่จำแนกเป็น 5 กรอบแนวคิดนี้ เนื้อหาที่นำเสนอและการอ้างอิงภายใน เป็นการอธิบายโดย Jacob Mugumbate และ Admire Chereni ในบทความวิชาการที่มีชื่อเรื่องว่า การใช้ทฤษฎีอุบุนตูของชาวแอฟริกันในงานสังคมสงเคราะห์ กลุ่มเป้าหมายเด็กในประเทศซิมบับเว ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2019

เช่น Mbiti (1969) และ Samkange (1980) ถือได้ว่าเป็นบรรพบุรุษของ Ubuntu ที่เขียนขึ้น แต่ไม่จำเป็นว่าเขาเหล่านี้จะต้องเป็นบรรพบุรุษของ Ubuntu เนื่องจาก Ubuntu (อาจา)มีอยู่ก่อนหน้านั้น เพียงแต่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบลายลักษณ์อักษรที่ง่ายต่อการเผยแพร่หรือบันทึกได้ชัด โดยมุมมองของ Mbiti เห็นว่า “สิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นเกิดขึ้นกับคนทั้งกลุ่มและสิ่งที่เกิดขึ้นกับทั้งกลุ่มจะเกิดขึ้นกับแต่ละคน แต่ละคนสามารถพูดได้ว่า "ฉันเป็นเพราะเรา และเนื่องจากเราเป็น ดังนั้น ฉันจึงเป็น" (Mbiti, 1969, p. 106) ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนมุมมองนี้ Samkange (1980) ได้ให้คำจำกัดความของ Ubuntuism (หรือ Hunhuism) ว่าเป็นกลุ่มมนุษยนิยมของชาวแอฟริกัน โดยจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ (1) การให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ (2) ความสัมพันธ์ที่เคารพกัน และ (3) ความเป็นผู้นำที่มีคนเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ S. J. W. T. Samkange และ S. Samkange (1980 อ้างถึงใน Mugumbate & Nyanguru, 2013) ได้อธิบายแนวคิดอุบุนตูที่จำแนกตามข้างต้น ด้วยรายละเอียดเพิ่มเติมที่น่าสนใจ กล่าวคือ (1) การเป็นมนุษย์คือการยืนยันความเป็นมนุษย์ของตนเอง โดยการตระหนักถึงความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และบนพื้นฐานดังกล่าวต้องสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่เคารพกัน (2) หากและเมื่อใดที่ตัวเราเองต้องเผชิญกับทางเลือกที่เด็ดขาด ระหว่างความมั่งคั่งและการรักษาชีวิตของมนุษย์อีกคนหนึ่ง เราควรเลือกที่จะรักษาชีวิตไว้ และ (3) หลักการที่ฝังรากลึกอยู่ในปรัชญาการเมืองแบบแอฟริกัน กล่าวว่า กษัตริย์เป็นหนี้ในสถานะที่ครอบครองอยู่ รวมถึงอำนาจทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง จึงต้องตระหนักในเจตจำนงของประชาชนภายใต้พระองค์

ในขณะที่ Maphalala (2017) เห็นว่า Ubuntu มีเสาหลักของความค้ำนึ่งใน 3 ประการ แต่ในมิติที่ต่างออกไปจาก Samkange ได้แก่ (1) ค่านิยมระหว่างบุคคล (ค้ำนึ่งถึงผู้อื่น) (2) คุณค่าภายในจิตใจ (ค้ำนึ่งถึงตนเอง) และ (3) คุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม (ค้ำนึ่งถึงสิ่งแวดล้อม)

ส่วนการวิเคราะห์ Ubuntu นั้น Mugumbate และ Nyanguru (2013) ตั้งข้อสังเกตว่าปรัชญานี้สามารถปรับปรุงการศึกษางานสังคมสงเคราะห์ การปฏิบัติและการวิจัยที่สอดคล้องกับกรอบของ Ramose (1999) และ Chilisa (2012) ที่มองว่า Ubuntu เป็นภววิทยา ส่วนนักวิชาการอื่น ๆ ได้โต้แย้งว่าอุบุนตูเป็นเรื่องของจิตวิญญาณและศาสนศาสตร์ (3) **กรอบการปลดปล่อย**ของอุบุนตู มีความก้าวหน้าในระหว่างการต่อสู้และการเปลี่ยนจากการปกครองแบบอาณานิคม ปรัชญาของ Ubuntu ถูกนำมาใช้และเป็นที่ยอมรับในฐานะอุดมการณ์ทางสังคมและการเมืองโดยชาวแอฟริกัน (Dolamo, 2014) ซึ่งเป็นนักสู้และผู้สนับสนุนสงครามปลดปล่อย จะบอกชุมชนเสมอว่าพวกเขากำลังต่อสู้เพื่อให้ชาวแอฟริกัน ‘กลับมาเป็นมนุษย์ได้อีกครั้ง’ คือการนำ Ubuntu ที่หายไปกลับคืนมา โดยรัฐบุรุษและผู้ปลดปล่อย อย่างเช่น Kwameh Nkrumah แห่งสาธารณรัฐกานา, Julius Nyerere แห่งสาธารณรัฐแทนซาเนีย, Kenneth Kaunda แห่งสาธารณรัฐแซมเบีย, Robert Mugabe จากสาธารณรัฐซิมบับเว และ Nelson Mandela แห่งสาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ต่างเป็นผู้นำแนวคิด Ubuntu มาใช้ทำงานเพื่อการปลดปล่อย รวมถึงมีความพยายามที่จะสร้างความปรองดองให้กับชาวแอฟริกันใต้ผิวดำและผิวขาว ทั้งนี้ กรอบการปลดปล่อยนี้เน้นความเป็นเจ้าของมรดก เช่น ที่ดินบรรพบุรุษ เสรีภาพ การตัดสินใจด้วยตนเอง การเคารพ การ

ยอมรับความยุติธรรม การทำงานร่วมกัน การให้อภัย โดยกรอบนี้ไม่ได้จบลงด้วยความเป็นอิสระทางการเมือง เพราะจากมุมมองของ Ubuntu เป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าบุคคลไม่สามารถเป็นคนได้ถ้าบุคคลนั้นถูกยึดครองมรดก ที่ดิน สิทธิหรือทรัพย์สิน (4) **อุบุนตูมีอยู่ในการปฏิบัติอย่างมีอาชีพ** ตัวอย่างเช่น จรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ในสาธารณรัฐซิมบับเว โดย Council of Social Workers [CSW] (2012) อธิบายว่า Ubuntu คือความเป็นมนุษย์ หลักจรรยาบรรณที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของมนุษย์ นอกจากนี้ สมุดปกขาวด้านสวัสดิการสังคมของแอฟริกาใต้ระบุว่า การพัฒนาสังคม (ตรงข้ามกับสวัสดิการสังคมหรือบริการทางสังคมที่ใช้ในประเทศอื่น ๆ ในทวีปแอฟริกา) ได้รับการชี้แนะโดยหลักการสำคัญ เช่น ประชาธิปไตย การเป็นหุ้นส่วน อุบุนตู ความเสมอภาคและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนและอื่น ๆ เอกสารนี้อธิบายว่าอุบุนตูเป็นหลักการในการดูแลความเป็นอยู่ที่ดีของกันและกัน และส่งเสริมจิตวิญญาณแห่งการสนับสนุนซึ่งกันและกัน และกรอบสุดท้าย คือ (5) **กรอบการบูรณาการ** ซึ่ง Ubuntu ดำรงอยู่ที่ 5 ระดับ ได้แก่ บุคคล ครอบครัว ชุมชน สิ่งแวดล้อมและจิตวิญญาณ โดยที่ระดับบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ใหญ่กว่า ขณะที่ระดับบุคคลและครอบครัวล้วนมีความสำคัญ ขณะเดียวกัน มีนักวิชาการที่ชื่อ Rankopo และ Osei-Hwedie (อ้างถึงใน Mugumbate & Chereni, 2019, p.34) ได้โต้แย้งว่า “ในการค้นหาความเกี่ยวข้องในงานสังคมสงเคราะห์ จุดเริ่มต้นต้องเป็นชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรม”

การนำปรัชญาอุบุนตูมาใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

Mugumbate และ Nyanguru (2013) ได้กล่าวถึงจรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ในสาธารณรัฐซิมบับเวซึ่งจัดทำขึ้นในปี 2012 โดย CSW อธิบายว่าอุบุนตูมีความเป็นมนุษย์ การเอาใจใส่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยถือว่าบุคคลเป็นบุคคลผ่านผู้อื่น จรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ในสาธารณรัฐซิมบับเวกล่าวว่า ubuntu / unhu / humaneness หมายความว่ารวมถึงข้อกำหนดของปรัชญา ที่ครอบคลุมในประเด็นต่อไปนี้:

ให้ความสำคัญกับคุณค่าของความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของมนุษย์ ความเห็นอกเห็นใจ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และความเป็นมนุษย์ในทุก ๆ คนและถือได้ว่าบุคคลคือบุคคลผ่านผู้อื่น นอกจากนี้ยังระบุว่าภารกิจของงานสังคมสงเคราะห์รวมถึงการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม / สิทธิมนุษยชน การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก การแก้ปัญหาและการปรับปรุงความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและชุมชน รวมถึงการพัฒนาสังคมโดยทั่วไป โดยค่านิยมหลักในการบริการ เหนือสิ่งอื่นใด คือ ความยุติธรรมทางสังคม ความซื่อสัตย์ในวิชาชีพ ความสามารถ ความสำคัญของความสัมพันธ์ของมนุษย์ การเคารพสิทธิมนุษยชน และการเคารพในความหลากหลาย (pp. 91-92)

นอกจากนี้ อุบุนตู ยังถูกนำมาใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในระดับต่างๆ กล่าวคือ **งานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย** Ubuntu มีหลักการหลายประการที่สนับสนุนความสำเร็จของงานรายบุคคลนี้ กล่าวคือ

ผู้สูงอายุในสภาพแวดล้อมของแอฟริกาถือเป็นความรับผิดชอบของเด็กในการดูแลสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุในครอบครัว ทุกคนเติบโตขึ้นด้วยความพยายามของผู้อื่นและในความเป็นสายเลือดเดียวกัน ทุกคนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้อื่น โดยเฉพาะการให้ความเคารพผู้อาวุโส ค่านิยมนี้มีความสำคัญมากในประเทศบอตสวานา เช่นเดียวกับที่ค่านิยมอุบุนตูเป็นรากฐานในการให้การปรึกษาด้วยเช่นกัน เช่น การรักร่วมเพศได้รับการยับยั้งในแอฟริกา แม้ว่าประเด็นนี้จะเป็นที่ยอมรับทั่วโลกแล้วก็ตาม การเยาะเย้ยที่เกิดขึ้นมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าผู้สูงอายุไม่มีหรือขาดอุบุนตู ส่วนงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นการดำเนินงานเพื่อสังคมผ่านความเป็นกลุ่ม ใช้กลุ่มเป็นกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาสังคม เนื่องจากกลุ่มเป็นลักษณะสำคัญในสังคมแอฟริกัน โดยสิ่งที่รวมกลุ่มเข้าด้วยกันคือ จิตวิญญาณของอุบุนตู อย่างไรก็ตาม การทำงานเป็นกลุ่มในงานสังคมสงเคราะห์มีขึ้นเพื่อนำผู้คนจากภูมิหลังที่แตกต่างกันมาร่วมกันแก้ปัญหาของพวกเขาผ่านกระบวนการกลุ่ม

เช่นเดียวกับงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนที่อุบุนตูมีความเกี่ยวข้องอย่างมาก เนื่องจากความร่วมมือ การทำงานร่วมกัน เป็นหลักการพื้นฐานสำคัญที่ต้องอยู่บนค่านิยมของอุบุนตู ซึ่งแนวคิดนี้รวมถึงการที่สมาชิกชุมชนทำงานร่วมกันในภาคเกษตร/ผลิตอาหาร ซึ่งผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จะถูกเก็บหรือดำเนินการโดยกษัตริย์เพื่อนำไปแจกจ่ายให้ประชาชนที่มีความต้องการ มากไปกว่านั้น ที่น่าสนใจและแตกต่าง คือ ในสาธารณรัฐซิมบับเว การเป็นมารดาไม่ได้เป็นเพียงตัวแทนของมารดาของบุตรธิดาของตัวเองเท่านั้น เช่นเดียวกับการเป็นพ่อ ดังนั้น ชุมชนที่มีอุบุนตู จะไม่มีวันมีลูกกำพร้า เพราะแม่คือแม่ของทั้งชุมชน พ่อคือพ่อของทั้งชุมชน นอกจากนี้ ในวัฒนธรรมโชนา (Shona) การอ้างถึงใครบางคนว่าเป็นพี่เลี้ยง ลูกเลี้ยง หรือน้องสาวต่างมารดานั้น เป็นสิ่งที่ไม่เคยได้ยิน เพราะพี่ชายของพ่อของคุณคือพ่อของคุณ ภรรยาของเขาคือแม่ของคุณ ลูกของเขาคือพี่สาวหรือน้องชายของคุณ อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ เข้าใจ ต่อวัฒนธรรม (Cultural literacy) ความเป็นอุบุนตูเหล่านี้ คือหัวใจสำคัญในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับบุคคล และชุมชนอย่างเข้าใจ และเข้าถึง

ในขณะที่การศึกษาวิจัยในปัจจุบัน อุบุนตูเปรียบเสมือนจรรยาบรรณในการวิจัยที่ต้องนำมาใช้โดยปริยาย เนื่องจากอุบุนตูเปรียบเสมือนร่มใหญ่ของจริยธรรมการวิจัย มากไปกว่านั้น มีการระบุว่าในบริบทของประเทศแอฟริกา ในสภาพแวดล้อมของชาวแอฟริกัน ตำนานและประสบการณ์ชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากผู้เฒ่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการวิจัย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง แหล่งที่มาของความรู้ในสภาพแวดล้อมของชาวแอฟริกัน คือ ผู้เฒ่า (Elders) และคนทรงวิญญาณ (Svikiros) ดังนั้น งานวิจัยในปัจจุบันซึ่งส่วนหนึ่งอิงกับแนวคิดปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่เก็บข้อมูลจากคนทั่วไปจำนวนมาก อาจไม่รู้จักรหัสแห่งความรู้สำคัญตามปรัชญาของชาวแอฟริกันเหล่านี้

นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่ของแอฟริกา (ที่อาจจะเหมาะกับการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ) เมื่อทำการค้นคว้าวิจัยจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นตัวแทน ผู้วิจัยมักจะรู้สึกงงงววยเมื่อพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่สนใจใน

กระบวนการนี้ และพวกเขาจะเข้าร่วมการสัมภาษณ์ด้วย และยินดีที่จะมีส่วนร่วมกับผู้ให้ข้อมูลหลัก/ผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยเลือก ความเชื่อนี้อาจเกิดจาก Concept of Dare ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่สร้างและตรวจสอบความคิดโดยกลุ่มคน (Mugumbate & Nyanguru, 2013) มากไปกว่านั้น นอกเหนือจากการนำแนวคิดอุบุนตูมาใช้ในวิธีการสังคมสงเคราะห์แล้ว ยังมีการแนะนำให้นักสังคมสงเคราะห์ที่มีความรับผิดชอบหลัก 2 ประการ ภายใต้ฐานคิดของอุบุนตู ได้แก่ (1) การยอมรับในปรัชญาอุบุนตู และ (2) การใช้ค่านิยมของอุบุนตูในการสร้างอิทธิพลต่อเพื่อนร่วมงานและผู้ให้บริการให้เกิดความตระหนักและปฏิบัติให้เป็นกิจวัตร ซึ่งหมายถึงอุบุนตูไม่ใช่เพียงแนวปฏิบัติของผู้ให้บริการเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงบุคคลแวดล้อม และผู้ให้บริการด้วย

Mugumbate และ Chereni (2019) ได้ยกตัวอย่างการใช้กรอบแนวคิดอุบุนตูอย่างบูรณาการในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับกลุ่มเป้าหมายเด็ก ที่สะท้อนความเชื่อมโยง ความเกี่ยวเนื่องในทุกระดับของอุบุนตู ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1

กรอบแนวคิดที่บูรณาการของอุบุนตูในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับเด็ก

ระดับ	ความรับผิดชอบ	คุณประโยชน์ที่มีต่อทุกระดับ
(1) ระดับบุคคล	เด็กมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้และสุขอนามัยส่วนบุคคล	ทุกระดับมีความรับผิดชอบต่อ
(2) ระดับครอบครัว	ครอบครัวมีหน้าที่ในการรับผิดชอบต่อความคิดขั้นพื้นฐาน และการขัดเกลาทางสังคม	ความต้องการ ความปลอดภัย เอกลักษณ์ คุณธรรม ความเป็นชุมชน และ
(3) ระดับชุมชน	ชุมชนมีความรับผิดชอบต่อการขัดเกลาทางสังคม และความต้องการพื้นฐาน	และ มนุษยชาติ
(4) ระดับสิ่งแวดล้อม	สิ่งแวดล้อมมีความรับผิดชอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน	
(5) ระดับจิตวิญญาณ	จิตวิญญาณมีความรับผิดชอบต่อความเป็นเพื่อน ความสะดวกสบาย และการให้คำแนะนำ	

ที่มา: ประยุกต์จาก “Using African Ubuntu theory in social work with children in Zimbabwe,” (หน้า 31), โดย J. Mugumbate and A. Chereni, 2019, African Journal of Social Work, 9(1), 27-34.

นอกจากนี้คำว่า อุบุนตู ยังถูกนำมาใช้ในโลกรของคอมพิวเตอร์ด้วย ในระบบปฏิบัติการ Linux โดยมีแรงบันดาลใจที่ระบบปฏิบัติการนี้จะเป็น Software ฟรีเพื่อสาธารณะ โดยเห็นว่า อุบุนตูเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเศรษฐกิจ คำว่าอุบุนตูถูกขับเคลื่อนโดยความเชื่อว่า โปรแกรมควรจะเป็นฟรีและเข้าถึงทุกคน ทุกคนสามารถดาวน์โหลด ใช้งาน คัดลอก เผยแพร่ ศึกษา และพัฒนาโปรแกรมเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ โดยไม่ต้องจ่ายค่าลิขสิทธิ์ (Mugumbate & Nyanguru, 2013)

อุบุนตู: หลักการพื้นฐานทางสังคมสงเคราะห์ที่ควรตระหนักและปฏิบัติ(ให้เกิดจริง)ในทุกสังคม

Mugumbate และ Chereni (2019) ได้สะท้อนให้เห็นว่า ระบบความรู้ของชาวแอฟริกันมักถูกละเลย เนื่องจากวรรณกรรมที่เป็นลายลักษณ์อักษรจำกัด ทฤษฎีของ Ubuntu สามารถเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์งานสังคมสงเคราะห์กับเด็ก ๆ ในแอฟริกาใต้ สามารถเสริมพลังให้กับนักสังคมสงเคราะห์และจัดหาแนวทางแก้ไขที่ให้ความรู้หรือเพิ่มจุดแข็งของบุคคล ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อมและจิตวิญญาณของพวกเขา เนื่องจากงานสังคมสงเคราะห์ให้ความสำคัญกับการใช้มุมมองที่เป็นจุดแข็ง⁵ จึงสรุปได้ว่าการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กับเด็ก ๆ ในแอฟริกาควรมีส่วนร่วมหรือให้ความสำคัญกับ Ubuntu เป็นหลัก

สำหรับอุบุนตูในบริบทงานสังคมสงเคราะห์ของประเทศทางตะวันตกและในประเทศไทยในแง่ของการนำมาใช้ที่มีความใกล้เคียง คือ การใช้หลักการเคารพ การยอมรับความเป็นมนุษย์ของคนอื่น ซึ่งก็คือมาตรฐานการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในมาตรฐานของจริยธรรมและค่านิยม (Ethics and Values) ของ NASW แม้การนำมาปฏิบัติ อาจจะยังไม่ลึกซึ้งในแนวคิดแบบสองทางหรือรอบด้านเช่นหลักการของอุบุนตูต้นกำเนิด แต่นับเป็นการย้ำจุดยืนของนักสังคมสงเคราะห์ที่ต้องตระหนักในหลักการ (1) การเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของแต่ละบุคคล (ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ) ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรม (2) การปฏิบัติต่อบุคคลด้วยความเอาใจใส่และให้เกียรติรวมทั้ง (3) คำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ความเชื่อมโยงของบุคคลทั้งในแนวตั้งและแนวนอน รวมถึงการเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์อย่างมีศักยภาพ

กล่าวโดยสรุปแล้วบทเรียนรู้อจากอุบุนตู นับเป็นฐานรากสำคัญของการสร้างสังคม ที่เกิดจากพฤติกรรมรายบุคคลของมนุษย์ที่ต้องเคารพกันก่อน ก่อนที่จะนำไปสู่การมีชุมชน สังคม ที่มีคุณภาพ เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญจากด้านล่างสู่ด้านบน กล่าวคือ ต่อภาพย่อยที่ส่งผลต่อภาพใหญ่ จากจุลภาคสู่มหภาค จากระดับบุคคล สู่นโยบาย และในทางตรงข้ามจากด้านบนสู่ด้านล่างด้วย รวมทั้งความสัมพันธ์ในแนวราบของบุคคล และความสัมพันธ์ที่อยู่ในตัวตนของบุคคลที่ไม่สามารถแยกจากสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น ในความเข้าใจของผู้เขียน อุบุนตูไม่ใช่เพียงหลักทางความคิดที่เป็นวาทะของงานสังคมสงเคราะห์โลกในปี พ.ศ. 2564 เท่านั้น แต่อุบุนตูกำลังถูกนำมากระตุ้นเตือนนักสังคมสงเคราะห์และผู้คนในสังคมอีกครั้ง ท่ามกลางสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั่วโลก ในทุกรูปแบบที่มีฐานรากมาจากการไม่เคารพซึ่งกันและกันของมนุษย์ (ซึ่งตรงข้ามกับปรัชญาอุบุนตู) การนำปรัชญาเก่าแก่เช่นอุบุนตูมาเล่าใหม่อีกครั้ง จึงเป็นการย้ำเตือนการให้ความสำคัญเคารพความเป็นมนุษย์ของคนอื่น เรา

⁵ การใช้มุมมองจุดแข็ง (Strengths perspectives) เป็นหนึ่งในหลักการและแนวปฏิบัติตามมาตรฐานที่ 3 มิติความรู้ ของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในหน่วยบริการสุขภาพ ตามที่สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งชาติในสหรัฐอเมริกา (National Association of Social Workers [NASW]) กำหนดไว้

เป็นเราในทุกวันนี้ ต่างมีที่มาจากพฤติกรรมของการหล่อหลอมก่อนหน้าของสมาชิกครอบครัว และชุมชน สิ่งที่น่าสังคมนสงเคราะห์ต้องตระหนักคือ อย่าให้อุบันตูหรือหลักการเคารพคนอื่น เป็นเพียงนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือเป็นเพียงการสื่อสาร/พูดสนับสนุน (Lip service) เท่านั้น แต่ว่าทฤษฎี Ubuntu ในฐานะที่เป็น Orature framework ควรถูกปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงโดยปริยาย และฝังรากลึกอยู่ในตัวตนของนักวิชาชีพ ความเป็นศาสตร์ของวิชาชีพสังคมนสงเคราะห์และวิชาชีพอื่นๆที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นทางการเป็นวาระสากล มิใช่เพียงเฉพาะในกลุ่มประเทศแอฟริกาต้นกำเนิดปรัชญานี้เท่านั้น เพราะความเป็นอุบันตูที่แท้เป็นวิถีที่มาจากท้องถิ่น แต่มีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระดับนานาชาติ (Ubuntu as a global locality)

รายการอ้างอิง

วุฒิพงศ์ พงศ์สุวรรณ. (2560, เมษายน 4). “อุบันตู” ฉันทะสุขได้อย่างไรถ้าคนอื่นเศร้า.

<https://www.posttoday.com/social/think/488425>

วิกิพีเดีย. (ม.ป.ป.). อุบันตู.

<https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AD%E0%B8%B9%E0%B8%9A%E0%B8%B8%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B8%B9>

นภดล ยิ่งยงสกุล. (2554, กรกฎาคม 30). Ubuntu....คืออะไร?

<https://somordon.wordpress.com/2011/07/30/ubuntu-%E0%B8%84%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%AD%E0%B8%B0%E0%B9%84%E0%B8%A3/>

Marukpitak, P. (2560, มกราคม 17). อุบันตู (UBUNTU): ความเป็นมนุษย์ในตัวคน.

<https://prasarnm.com/2017/01/17/ubuntu/>

Smith, W. (2560, เมษายน 3). “UBUNTU-อุบันตู” อุบันตู.

<https://www.facebook.com/wuttipong.pongsuwan/posts/10155093327329043?pnref=story>

Thitinop. (2560, กรกฎาคม 28). บทเรียนแอฟริกาใต้: เพื่อโอกาสแปรเปลี่ยนความขัดแย้งในสังคมไทย.

<https://thitinob.com/node/97>

Chilisa, B. (2012). *Indigenous research methodologies*. California: Sage.

Dolamo, R. (2014). Botho/Ubuntu: The heart of African ethics. *Scriptura*, 112, 1-10.

Gade, C.B.N. (2011). The historical development of the written discourses on Ubuntu. *S. Afr. J. Philos.*, 30(3), 303-329.

Gade, C.B.N. (2012). What is Ubuntu? Different interpretations among South Africans of African descent. *S. Afr. J. Philos.*, 31(3).

Lutz, D.W. (n.d.). *African Ubuntu philosophy and philosophy of global management*. The Catholic University of Eastern Africa Nairobi, Kenya.

- Mathabane, M. (2018, January 30). *The Lessons of Ubuntu: How an African Philosophy Can Inspire Racial Healing in America*. Skyhorse.
<https://www.amazon.com/Lessons-Ubuntu-African-Philosophy-Inspire/dp/1510712615>
- Mtapuri, O. & Mazengwa, P.J. (n.d.). Of spirituality and poverty: A Zimbabwean cultural perspective.
Indo-Pacific journal of phenomenology, x.
- Mugumbate, J. & Chereni, A. (2019). Using African Ubuntu theory in social work with children in Zimbabwe.
African journal of social work, 9(1), 27-34.
- Mugumbate, J. & Nyanguru, A. (2013). Exploring African philosophy: The value of ubuntu in social work.
African Journal of Social Work, 3(1), August.
- Odiaka, N.O. & Oriogu, C. (2017). Examining the philosophy of Ubuntu and the regime of xenophobic upsurge on African immigrants within the socio-legal space in South Africa. *Delsu law review*, 3(1).
- Ramose, M. B. (1999). *African philosophy through ubuntu*. Harare: Mond Books.
- Samkange, S. J. W. T. & Samkange, S. (1980). *Hunhuism or Ubuntuism: A Zimbabwe Indegenous Political Philosophy*. Harare: Graham.
- Suburu, I. N. (2019, March 3). *History of world social work day*.
<https://advocate200.wordpress.com/2019/03/03/history-of-world-social-work-day/>
- Tutu, D. (2000). *No future without forgiveness: A Personal Overview of South Africa's Truth and Reconciliation Commission*. London: Rider Random House.

